

Leestekens van het Limburgse landschap

Een landschap laat zich, voor wie de taal beheerst, lezen als een boek. Maar dan moeten de leestekens wel zichtbaar zijn. Het Zuid-Limburgse krijtlandschap is een groot deel van die leestekens in de loop der jaren kwijtgeraakt. Is die tendens te keren? Op die vraag probeert het gisteren gepresenteerde boek 'Oogst van het krijtlandschap' een antwoord te geven.

DOOR GUUS URLINGS

Een idee wat aagten zijn? Hoe graften tot stand zijn gekomen? Waarvoor de uitgebloeide bloemhoofdjes van de kaardebol vroeger gebruikt werden? Wat een spaartelgenbos is? Hoe eengetuunde heg er uitziet? Wat een valderen is? Of een ketelbosje? Vragen, vragen, vragen. De antwoorden staan in het gisteren gepresenteerde boek *Oogst van het krijtlandschap*. Een encyclopedisch overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het Zuid-Limburgse landschap, en van de sporen van dat verhaal die in het huidige landschap nog terug te vinden zijn. Dat zijn er - om meteen maar met de deur in huis te vallen - niet veel, in ieder geval veel minder dan wenselijk zou zijn. De groene cultuurhistorie van het Zuid-Limburgse landschap ligt er bepaald niet fraai bij. Tuinen en parken krijgen doorgaans nog volop aandacht, maar het overgrote deel van de eeuwenoude landschapselementen - heggen, houtwallen, boomsingels, paden, boomgaarden, knobomen, om er maar een paar te noemen - heeft het, voor zover het niet helemaal verdwenen is, een stuk zwaarder.

Sta-in-de-weg
Onderzoek heeft uitgewezen dat van de groene cultuurhistorische elementen uit de periode vóór 1850 minder dan vijf procent bewaard is gebleven, en uit de periode 1850-1940 nog een procent of tien. Beleid voor die oude groene elementen is er niet of nauwelijks. En economische belangen, de beschikbaarheid van moderne technieken en schaalvergroting in de landbouw - veel van die groene cul-

Het oudste vakwerkhuis van Zuid-Limburg dateert uit de 15de eeuw, en staat bij Camerig (gemeente Vaals). FOTO GER EGGEN

tuurhistorische elementen bevinden zich in het agrarische land - maken die kleine groene elementen vaak tot een sta-in-de-weg. Zoals ook allerlei oude teelten en huiscierrassen, bouwmethoden en ambachtelijke verwerkingstechnieken, óók allemaal elementen die een rol hebben gespeeld in de cultuurhistorische ontwikkeling van het Zuid-Limburgse landschap, aan 'de moderne tijd' ten onder zijn gegaan.

Tranchotkaart
Hoe het allemaal zo gekomen is, vertelt *Oogst van het krijtlandschap* in geuren en kleuren. Misschien nog het duidelijkst in het voorwoord van bouwhistoricus en 'monumentenzorger' Coen Eggen, zelf inwoner van het gebied. Hij begint met de Tranchotkaart, in het eerste kwart van de negentiende eeuw gemaakt in opdracht van Napoleon. Wat hij ziet is een beeld zonder de huidige landsgrenzen, één groot samenhangend gebied met logische verbindingen, organisch gegroeide dorpen en steden, een zeer divers gebruik van de grond. „Iets van dat beeld is nog te ervaren door een rondje om Zuid-Limburg heen te maken”, voegt hij er ietwat sardonisch maar waarheidsgetrouw

aan toe. „Daarna rest ons niets anders dan de conclusie dat de enorme hoeveelheid wijzigingen in het Zuid-Limburgse landschap in de afgelopen 200 jaar - aanleg van kanalen en wegen, mijnbouw, industrieterreinen, ontgrindingen en ontgrondingen, grote nieuwbouwwijken rond steden en dorpen - maar kleine stukjes authentiek landschap heeft overgelaten.” En die kleine stukjes staan zwaar onder druk. „Authentieke groene elementen dreigen eilandjes in hun eigen cultuurlandschap te worden.” Is *Oogst van het krijtlandschap* een van de vele boeken die een treur-zang aanheffen over hoe het vroeger was en wat er allemaal weg is?

Nostalgie
Nee. Het is veel meer dan dat. Zeker, de liefhebber van het Zuid-Limburgse landschap kan in het boek zijn hart ophalen aan nostalgische verhalen en foto's. Maar de nadruk ligt heel duidelijk op wat er allemaal wél nog is, en hoe alles wat op omkiepen staat nog hersteld, zelfs verder uitgebouwd kan worden. Niet alleen omdat het allemaal zo mooi, maar ook omdat er direct en indirect - geld mee te verdienen valt. Het initiatief tot de

reeks *Oogst*-boeken - eerder zijn er al vergelijkbare boeken verschenen over de cultuurhistorische aspecten van de Nederlandse zand-, klei-, duin- en veenlandschappen - is niet voor niets genomen door het ministerie van Economische Zaken.

Doe-boek
Oogst van het krijtlandschap is dan ook niet zo zeer een kijkboek voor

liefhebbers van wat ooit was, maar vooral een boek dat iedereen in de regio die grond in eigendom heeft - particulieren, boeren, bosbouwers, landschaps- en natuurbeheerders - de gereedschappen aanreikt die gebruikt kunnen worden om een veelheid aan landschapselementen in stand te houden, te beheren en waar mogelijk te gelde te maken. Een leerboek, een doe-boek. Al blijft het ook een

genot om gewoon door te bladeren, plaatjes te kijken en weetjes op te pikken. En - wie weet - is dat op termijn zelfs het belangrijkste effect van het boek: belangstelling wekken, draagvlak kweken, de Limburgers collectief eigenaar maken van hun cultuurhistorie.

Verdienmodellen
Wat de verdienmodellen voor een deels in ere hersteld cultuurlandschap zijn? Er zijn directe, zoals inspielen op de hang naar streek-eigen producten (zowel qua teelt als culinair), nieuwe bouwtechnieken ontwikkelen op basis van leem (zoals bij de oude vakwerkhuisen), het verder uitbouwen van specifieke teelten zoals wijnbouw. En er is een belangrijk indirect verdienmodel: herstel van de oude glorie van het landschap maakt het gebied interessanter voor toeristen. Ook voor de bewoners, trouwens. O ja: aagten, dat zijn oude ondergrondse vluchtgangen, uitgegraven in de leem onder boerderijen. Voor alle andere antwoorden op de vragen uit het begin: zie het boek...

Oogst van het krijtlandschap. Samenstelling: Hilde Huizenga. Uitgever: www.pere-dour.nl. Prijs 34,90 euro.

Authentieke groene elementen dreigen eilandjes in hun eigen landschap te worden
Coen Eggen

